

Тетяна Спіріна (Київ, Україна)

ДО ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОЇ КУЛЬТУРИ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Формування особистості майбутнього фахівця починається у вищому навчальному закладі, де формуються його професійно значущі якості, творчі здібності, інтереси, цінності, зростає загальний рівень культури. У запропонованій статті автор наголошує, що в умовах гуманізації освіти, коли культура людини являє собою вищу цінність, формування толерантної культури фахівців соціальної сфери стає найважливішою метою професійної підготовки.

Ключові слова: педагогічні технології, толерантна культура, толерантна свідомість, толерантність, фахівець соціальної сфери, цінності.

The formation of future professional starts in high school, which formed its professionally significant qualities, creativity, interests, values, increasing the overall level of culture. The proposed article, the author points out that in a humanization of education, where human culture is a higher value, forming tolerant culture professionals is the most important social purpose of training.

Keywords: educational technology, tolerant culture, a tolerant mind, tolerance, specialist social values.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Проблема формування толерантної культури майбутніх фахівців соціальної сфери набуває особливої гостроти в умовах соціально-економічної та духовно-культурної кризи українського суспільства, а тому неминуче постає завдання розробки теоретичних положень і механізмів міжнаціональної, міжкультурної, міжетнічної комунікації, основу якої мають скласти принципи терпимості, плюралізму, поваги та рівноправ'я. Важливе значення при підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери має навчально-виховний процес, спрямований на прийняття майбутнім фахівцем моральних норм і правил, формування певних якостей, зокрема таких, як відповідальність, милосердя, толерантність.

Загальний аналіз останніх досліджень і публікації з проблеми із зазначенням нерозв'язаних питань або аспектів. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що проблема виховання толерантності була і залишається предметом дослідження багатьох учених та педагогів (О. Безкоровайна, Я. Береговий, І. Гриншпун, О. Матієнко тощо).

Специфіку, основні завдання та принципи функціонування толерантності висвітлювали Л. Вітгенштейн, Ф. Гваттарі, Ж. Дельоз, Т. Кун та інші. У роботах М. Бахтіна, М. Бердяєва, Г. Маркузе, Е. Фромма толерантність розглядається як

цивілізаційний феномен, адекватне відображення базових складових якого можливе лише за умови рефлексії над усім полем людської культури.

Особливо слід відмітити напрацювання вітчизняних філософів і методологів науки: В. Стюпіна, С. Кримського, В. Лекторського, В. Онопрієнка, які схильні розглядати проблему толерантності як складову сучасної культури постмодерну.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблема підвищення рівня толерантної культури майбутніх фахівців пов'язана з формуванням у них цілісного сприймання компонентів соціально-педагогічного процесу. Фахівці соціальної сфери відчують потребу у впровадженні такої методики, яка б допомогла реалізації особистісного підходу до клієнта у дусі толерантності, поваги до прав і свобод інших людей незалежно від їхньої національної, соціальної приналежності, поглядів, світосприйняття, способів мислення та поведінки.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Незважаючи на значну кількість наукових досліджень щодо різних аспектів професійної підготовки фахівців, питання формування толерантної культури у майбутніх фахівців соціальної сфери потребує подальшого ґрунтовного вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Педагогіка толерантності ґрунтується на терплячому, уважному ставленні до переконань інших людей, є одним із засобів розв'язання проблем особистості та вирішення конфліктних ситуацій. Процес виховання толерантності, як зазначає Б. Вульф, передбачає цілеспрямовану організацію позитивного досвіду толерантності, тобто створення простору прямої чи опосередкованої взаємодії з іншими за поглядами чи поведінкою людьми, їх спільностями, іншими словами – співіснування відмінностей.

Виховання толерантної особистості нового часу підвладне лише фахівцеві з високим інноваційним потенціалом, що визначається як сукупність

соціокультурних і творчих характеристик особистості, яка демонструє готовність удосконалювати педагогічну діяльність.

Серед педагогічних технологій, які спрямовані на розвиток толерантності, виділяють такі, що є особистісно орієнтованими, рефлексивними, мають діалогічне підґрунтя і реалізуються через вплив безпосереднього соціального оточення. Найбільш оптимальною педагогічною технологією, що відповідає цим вимогам, є технологія інтерактивного навчання, а саме використання навчальних тренінгів.

Ще Конфуцій говорив: «Послухайте - і ви забудете, подивіться - і ви запам'ятаєте, зробіть - і ви зрозумієте». На тренінгу учасникам випадає саме така нагода – практично оволодіти певними навичками або моделями поведінки. Впровадження інтерактивних методик у соціально-педагогічний процес дає змогу докорінно змінити та вплинути на ефективність діяльності майбутніх фахівців. Відтак інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, методичну мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен, студент відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність, а навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників.

У контексті проблеми формування толерантної культури у фахівців соціальної сфери значний інтерес становлять наукові дослідження українських педагогів, які розглядають питання формування толерантної свідомості [4]. Обговорення проблем толерантності, формування толерантної свідомості та виховання толерантної культури сьогодні необхідно вести не лише на рівні рівних прав та можливостей, але й на рівні відповідальних обов'язків.

Будучи демократичною цінністю й маючи соціальне коріння, толерантність формується поступово, день за днем. Це складний, тривалий процес, що проходить такі стадії: загальна поінформованість щодо того, з ким встановлюються відносини; формування позитивного уявлення про особистість; спілкування шляхом обміну думками з виявленням подібностей і відмінностей; визначення принципів та умов спілкування й співробітництва;

формування ефективних відносин: перехід до етапу активної участі та взаємодії.

Зростання відповідальності людей за позитивну направленість розвитку суспільства, підвищує значення виховання молодого покоління із врахуванням особливостей сучасної історичної ситуації та особливостей сучасних підлітків та молоді.

Майбутній фахівець повинен навчитися творчо ставитися до науки та культури, виражати своє індивідуально-неповторне ставлення до життя на словах, справах, потрібно знати та критично оцінювати свої позиції та позиції інших людей.

Сьогодні відбувається поворот до нового типу взаємовідносин поколінь – діалогу культур, тому необхідно розвивати можливості молоді до конструктивного діалогу. Як зазначає В. Біблер, діалог культур передбачає спілкування на ґрунті взаєморозуміння, рівноправності, толерантності, справедливості, що вимагає подолання культурно-расових прихильностей, вияву повної національної неупередженості [2]. Отже, необхідна психологічна зміна у сприйнятті один одного, умінні відчувати себе передусім членом космічного цілого, потім членом людства, і лише після цього – членом нації, а не навпаки. Інакше діалог культур не відбудеться [5]. Оскільки, фахівець соціальної сфери повсякденно спілкується з людьми, саме йому належить особливе місце у впровадженні ідеї діалогу культур. Діалог розглядається не лише в якості евристичного прийому засвоєння знань та умінь, а також визначає сутність та сенс запропонованих понять. Соціальні, національні, вікові, професійні, релігійні відмінності впливають на характер взаємостосунків та приводять до непорозуміння, нетерпимості, непримиримості. Отже, толерантність ми розуміємо, як терпимість, орієнтовану на взаємоповагу, на збереження етнічного та культурного різноманіття. Толерантність – явище соціальне, вона не може бути абстрактною, оскільки її рівень та форми прояву у кожній конкретній ситуації у міжособистісних та між групових стосунків різні.

Поняття «педагогіка толерантності» передбачає формування

толерантного простору, який характеризується єдністю усіх суб'єктів освітнього процесу та формами організації їх стосунків; культуру спілкування як взаєморозуміння та співпереживання; синергетичне мислення, що дає можливість змінювати особистісні якості індивіда, трансформуючи їх у бік емпатії, взаємоповаги, почуття партнерства; особистісно орієнтований підхід в освітньому процесі, основою якого є суб'єкт-суб'єктні стосунки.

З метою розвитку толерантності особистості майбутнього фахівця, формування у нього толерантної свідомості найважливішим завданням сьогодні є впровадження принципів полікультурної освіти, що передбачає розробку такого змісту освіти, що допоміг би суб'єктам спілкування зрозуміти процес виникнення стереотипів [3]. Основними принципами педагогіки толерантності є: принцип співробітництва; принцип екології взаємостосунків; принцип правознавства; принцип синергетизму [1].

Система професійної підготовки майбутніх фахівців сьогодні повинна відповідати вимогам гуманізації освіти, формування толерантної свідомості та поведінки, що є важливими характеристиками їхньої професійної діяльності. Вимоги до професійної діяльності фахівців соціальної сфери сьогодні значно виросли у зв'язку з особливостями їхнього навчання та виховання.

Ці вимоги визначають нові підходи до проектування змісту професійної освіти. Особливого значення набуває вимога сформувати толерантність майбутнього фахівця, особливо у сфері міжособистісних стосунків. Толерантність входить до структури взаємодії і є основною умовою її успіху. Аналізуючи соціальні аспекти толерантності, можемо зазначити, що принцип толерантності необхідно творчо застосовувати у всіх соціальних стосунках і особливо в освітньому процесі, у взаємовідносинах фахівець соціальної сфери-клієнт. Творче застосування принципу толерантності у процесі навчання є гарантом ефективності освіти.

Принципи навчання та виховання фахівців соціальної сфери у дусі толерантності передбачає: розуміння інших народів, культур, історії; відмову від насилля, використання мирних засобів для вирішення непорозумінь та

конфліктів; альтруїзм та повагу до інших [3].

Важливою метою виховання толерантності є утвердження цінностей людських достоїнств та недоторканності кожної особистості, дотримання прав особистості. Виховання толерантності передбачає формування навичок конструктивного ставлення до будь-яких проявів відмінностей між людьми, до політичних та соціальних конфліктів.

У педагогіці толерантності виділяють такі завдання: навчити аналізувати соціальні ситуації у суспільстві, мікрогрупі, найближчому оточенні, виробничому колективі, сім'ї; запропонувати загальні та конкретні прийоми реагування на нетерпимість, на шляхи її подолання чи нейтралізацію.

Процес навчання відбувається завдяки формуванню у фахівців системної орієнтовної основи поведінки та діяльності. Отже, говорячи про толерантність в освітньому процесі, розуміємо створення умов, необхідних для її формування. Тому, введено таке поняття як толерантний простір [1]. Під толерантним простором розуміємо єдність усіх суб'єктів навчального та виховного процесів, форми організації їх стосунків, побудованих на принципах «педагогіки толерантності», які є основним компонентом педагогічної етики й основою морального виховання фахівців.

Гуманістична педагогічна взаємодія – це взаємодія діалогічна, творча, особистісна та індивідуалізована. Якщо в якості критерію оцінки успішності спілкування беремо його значимість для самореалізації та розвитку творчих можливостей учасників, то найбільш оптимальною формою спілкування є міжособистісний діалог. Бажання особистості досягти взаєморозуміння та реалізувати його через співробітництво, пояснення й діалог характеризує толерантну особистість. Отже, гуманістична педагогічна взаємодія сприяє формуванню толерантного простору.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Можна виділити основні напрямки формування толерантності у фахівців соціальної сфери: розвиток міжкультурної толерантності, виховання відкритості та розуміння інших народів, різноманіття їхніх культур та історії;

відмова від насилля, використання мирних засобів для вирішення конфліктів; альтруїзм та повага до інших, усвідомлення та прийняття особистої самотності та визнання різноманіття навколишнього світу; удосконалення знань та умінь взаємодії з клієнтами на основі поваги та прийняття інших; формування навичок конструктивного, безконфліктного спілкування та співробітництва на основі толерантних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безюлева Г. В. Социальная адаптация и профессиональная реабилитация мигрантов в учреждениях довузовского профессионального образования – запрос времени : [учеб. пособ.] / Г. В. Безюлева, С. К. Бондырева, Н. И. Клименко, Е. А. Назарова, Г. М. Шеламова. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 184 с.
2. Библер В. С. От наукоучения – к логике культуры : Два философских введения в двадцать первый век / В. С. Библер. – М. : Политиздат, 1990. – 413 с.
3. Дмитриев Г. Д. Многокультурное образование. – М. : Народное образование, 1999. – 208 с.
4. Костюк І. 20+1 конспект уроку з громадянської освіти на тему «Толерантність» / За ред. І. Костюк, П. Кендзьор – Львів : видавничий відділ Міжнародного інституту освіти, культури та зв'язків з діаспорою університету Львівська політехніка», 2000. – 100 с.
5. Васянович Г. П. Педагогічна етика : навч. посіб. / Г. П. Васянович. – Львів : Сполом, 2010. – 420 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

***Спіріна Тетяна Петрівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Київського університету імені Бориса Грінченка.*